

Ірина Борщевич
м. Чернівці

Науковий керівник: к.ф.н., доц. Мігорян О.В.

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ КРАЇНОЗНАВСТВА ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

***Анотація.** У статті визначено сутність поняття «лінгвосоціокультурна компетентність» (ЛСКК), проаналізовано його структурно-компонентний склад, розкрито загальні дидактичні та лінгвометодичні принципи формування ЛСКК та уточнено підходи до навчання для успішного формування лінгвосоціокультурної компетентності в учнів старших класів на уроках англійської мови та країнознавства.*

***Ключові слова:** лінгвосоціокультурна компетентність, принцип навчання, підхід, метод, знання, вміння, міжкультурна взаємодія.*

***Summary.** The article is devoted to the study of the peculiarities of formation of linguistic and socio-cultural competence of high school students. The essence of the concept of “linguo-sociocultural competence” is defined, its structural and component composition is analyzed as well (there are three subcompetences - sociolinguistic, sociocultural and social). The formation of linguistic and socio-cultural competence aims at forming appropriate to the situation speech behavior of the communicant in a foreign language environment, which is usually based on knowledge of foreign realities, mentalities and foreign language culture. The teacher should not only make students learn the language cliché, but also reflect on them in their native language, find appropriate equivalents in their culture, language. Successful mastery of linguistic and socio-cultural competence is due to scientific approaches to learning and is based on didactic and methodological principles. As a result of the research, the general didactic and linguistic-methodical principles of linguistic and socio-cultural competence formation are revealed. In addition to the above-mentioned principles, experimental studying also involves the interaction of traditional and new approaches*

to foreign language learning: competence and personality-oriented in combination with communicative-activity, reflective, cultural, level and professionally oriented approaches. In the process of learning, with the help of technologies and methods, students learn about the world through thinking in a certain cultural environment and use language to express their impressions, thoughts, emotions, perceptions. Thus, while forming a linguistic and socio-cultural competence, it is appropriate to combine creatively different tools and methods, use different types of exercises, and pay due attention to different types of speech activity.

Key words: *linguo-sociocultural competence, principle of learning, approach, method, knowledge, skills, intercultural interaction.*

Беручи до уваги особливості сучасної середньої освіти та вивчення іноземної мови (ІМ) в старшій школі, існує помітна тенденція до актуалізації формування лінгвосоціокультурної компетентності (ЛСКК) учнів старших класів. Особлива увага приділяється формуванню ЛСКК за допомогою читання іншомовних текстів різних функціональних стилів, сприймання інформації на слух, аналіз цієї інформації, написання письмових робіт та здатності висловити думки чи ідеї вербально, що за умови відсутності іншомовного та іншокультурного середовища, є цілком доцільним. З огляду на зазначені тенденції, набуває актуальності проблема здатності і готовності особистості до іншомовного міжкультурного спілкування.

Лінгвосоціокультурна компетентність (ЛСКК) – складна і багатокомпонентна, адже вона має успішно функціонувати в іншомовному міжкультурному спілкуванні, безпосередньому та опосередкованому, і забезпечувати взаєморозуміння партнерів, незважаючи на їх особливості як представників різних культурномовних спільнот з численними розбіжностями і відмінностями [1, с. 425].

С. Г. Тер-Мінасова, відомий російський лінгвіст і доктор філологічних наук, до прикладу, вважає, що для забезпечення ефективного спілкування між людьми різних культур потрібно подолати не лише мовний бар'єр, але й культурний [5, с. 8].

Загалом, багато вчених вивчали мовні та соціально-культурні аспекти викладання ІМ. Г.В.Єлізарова досліджувала міжкультурне

спілкування, його лінгвокультурні та психологічні аспекти), обґрунтованим вивченням ІМ у контексті діалогу культур займалися Сафонова В. В., Сисоєв П. В. Крім цього, достатню увагу було приділено теорії та практиці міжкультурного спілкування (Тер-Мінасова С. Г.; Кузьменкова Ю. Б., Кузьменков А. П.). Поняття лінгвосоціокультурна компетенція, її основні компоненти були визначені за участі Бориско Н. Ф. Досліджено готовність до міжкультурного спілкування серед учнів старших класів (Tomalin V.), створено методiku співвивчення англійської мови і культури (Fantini A.) [3, с. 118].

Так, в останні десятиліття багато науковців торкнулися питань методологічних передумов формування ЛСКК (Коломінова О. О., Топалова В. М., Голованчук Л. П., Гордєєва А. Й., Рудакова Л. П., Бирюк О. В., Іванова А. С., Шукліна С. В., Писанко М. Л., Голуб І. Ю., Починок Т. В., Бачинська Н. Я.), однак у всіх цих дослідженнях особливості реалізації принципів навчання у формуванні ЛСКК не були добре з'ясовані.

Враховуючи актуальність даної проблеми та недостатній рівень її дослідженості, ставимо за мету статті продемонструвати результати дослідження та висвітлити основні компоненти, шляхи, методики успішного формування лінгвосоціокультурної компетенції учнів. Для реалізації мети нам необхідно виконати такі завдання: визначити основні компоненти лінгвосоціокультурної компетенції, проаналізувати підходи до навчання іноземної мови і культури (ІМіК), визначити особливості принципів формування ЛСКК.

Розрізняють три основних компоненти формування лінгвосоціокультурної компетенції, а саме: соціолінгвістичну, соціокультурну і соціальну. Всі субкомпетентності є пов'язаними між собою та тісно переплітаються. Розглянемо кожен субкомпетентність окремо.

Соціолінгвістична компетентність – це здатність особистості вибирати, використовувати і розуміти мовні та мовленнєві засоби іншомовного спілкування з національно-культурною семантикою відповідно до контексту, ситуації і стилю спілкування [1, с. 425]. Дана компетентність включає в себе певні знання, навички та уміння, які переплітаються між собою. Важливим є розуміння,

що мова і культура є нерозривними, адже мова – це засіб, яким люди від покоління до покоління передають свій досвід і духовні надбання.

Згідно з Бігич О. Б., Бориско Н. Ф. та Борецькою Г. Е до соціолінгвістичних знань, навичок і вмінь відносимо перш за все знання мовних і мовленнєвих засобів спілкування, обізнаність щодо країни та культури, до якої належить співрозмовник та здатність використовувати ці вміння у реальній комунікативній ситуації. Мовні і мовленнєві засоби включають: країнознавчу безеквівалентну та фонову лексику; сталі вирази, ідіоми і кліше; лінгвістичні маркери соціальних стосунків і ситуацій; фразеологізми, афоризми, прислів'я та приказки; специфічні для іншомовної культури типи дискурсу [1, с. 426]. Вони, власне, слугують унікальним та первинним джерелом вивчення особливостей мови, культури, суспільства певної країни.

Наступною компетентністю є соціокультурна. Соціокультурна компетентність – це здатність особистості набувати різноманітних культурологічних, лінгвокраїнознавчих, соціокультурних і міжкультурних знань і користуватися ними для досягнення своїх цілей в іншомовному спілкуванні [1, с. 429]. Вона включає в себе різноманітні знання, які людина здобуває з початку вивчення мови і продовжує здобувати протягом всього життя. Базовий рівень – це загальнокультурні знання, їх учні мають можливість отримати з 1-го класу у школі та закріплювати до 11-го, і не обов'язково на уроках англійської мови. Знання про країну і культуру мови, яка активно вивчається учні здобувають безпосередньо на уроках іноземної мови та лінгвокраїнознавства, або на додаткових заняттях з репетиторами. І, нарешті, щоб бути обізнаним та демонструвати міжкультурні знання на середньому і вищому рівнях люди повинні мати мотивацію та жагу до самоосвіти, читати відповідну літературу, автентичні тексти, дивитися фільми мовою оригіналу, спостерігати, аналізувати, і при нагоді – спілкуватися з носіями мови. Усі ці заняття впевнено призведуть до соціокультурної компетенції учнів.

У міжкультурному спілкуванні важливо пам'ятати про ввічливість та толерантність і вміти розмовляти на так звані нейтральні теми, типу погоди, хобі та уподобань, планів на день,

спорту, культурних подій в країні. При таких умовах спілкування буде справді успішним, неконфліктним і безпечним для обох сторін.

Третім важливим компонентом лінгвосоціокультурної компетентності є соціальна компетентність, або вміння учня вільно комунікувати з представниками інших країн у реальних ситуаціях, брати на себе ініціативу, керувати спілкуванням та, при необхідності, вирішувати можливі непорозуміння [1, с. 430]. Прикладом цієї компетенції є спілкування учнів з іноземцями безпосередньо у школах, коли останніх запрошує керівництво того чи іншого навчального закладу. Соціальна компетентність включає в себе певні знання та навички, які є гостро необхідними у мовленнєвих ситуаціях, а саме:

знання культуро-специфічних правил і норм спілкування країни – наприклад, спосіб привітатися, попрощатися, подякувати, вибачитися, запитати щось, висловити прохання, скаргу, пропозицію, тощо. Якщо брати до уваги Великобританію, в англomовному суспільстві на запитання “How are you?” прийнято дякувати, а потім відповідати; таким чином люди показують позитивне відношення та повагу до інших людей. Вихованими вважають тих, хто відповідає на таке запитання позитивно, навіть якщо в життя все не так добре. Ще одним прикладом може слугувати те, що в німецькомовних культурах не прийнято вітати з офіційними святами. Українці ж надають святам великого значення, вони щиро їх святкують, беручи до уваги звичаї та традиції.

Крім цього, соціальна компетентність передбачає знання технік і стандартизованих моделей комунікативної поведінки, мається на увазі неповторні ритуали та моделі поведінки, притаманні конкретній країні та культурі. Так, українці мають за звичку «присідати на доріжку» перед від'їздом, або ж тиснути руки при зустрічі і прощанні (це стосується чоловіків). Англійці більш стримані та консервативні, вони не проявляють свої емоції на публіці, ніколи не тиснуть руки при зустрічі. В Америці прийнято робити компліменти абсолютно незнайомим людям – на вулиці, в магазині, в метро. Окрім вміння правильно слідувати структурі певної мови та висловлювати свою думку, важливо коректно себе поводити під час користування громадським транспортом,

відвідування банку, магазину, супермаркету тощо.

Знання таких культурних та ритуальних особливостей різних країн необхідні для формування лінгвосоціокультурної компетентності, особливо, якщо люди проживають в іншомовному середовищі.

Успіх вивчення ІМ в цілому та формування ЛСКК значною мірою залежить від принципів навчання, згідно з якими відбувається навчання та керування освітнім процесом [6, с. 245]. Під принципами, ми розуміємо взаємопов'язані вихідні положення, що визначають вимоги до освітнього процесу, будують його стратегію і тактику [2, с. 220].

Досліджуючи питання лінгвосоціокультурної компетенції учнів, варто зазначити, що існують загальні дидактичні та лінгвометодичні принципи формування ЛСКК учнів старших класів. До загальних дидактичних принципів відносяться принципи наочності, міцності, свідомості, науковості, активності, виховного навчання, систематичності й послідовності, врахування індивідуальних особливостей учнів, доступності і посиленості, міжпредметної координації, міжкультурної взаємодії тощо [1, с. 110]. Лінгвометодичні принципи формування ЛСКК включають в себе принцип комунікативності, комунікативно спрямованого формування мовленнєвих навичок, інтегрованого навчання видів мовленнєвої діяльності та аспектів мови, домінуючої ролі вправ, взаємопов'язаного навчання мови і культури, урахування рідної мови і культури, автентичності навчальних матеріалів, розвитку автономності учнів, професійної спрямованості іншомовного спілкування [1, с. 114].

У сучасній методиці навчання ІМіК відсутня загальноприйнята класифікація підходів до навчання іноземних мов та культур. До найбільш розповсюджених сучасних підходів до навчання ІМіК відносяться: комунікативно-діяльнісний, компетентнісний, рефлексивний, культурологічний, рівневий і професійно орієнтований підходи.

Згідно комунікативно-діяльнісного підходу навчання, спілкування на уроці англійської мови здійснюється шляхом комунікативної діяльності, вчитель створює реальні чи уявні ситуації, де учні є головними учасниками навчального процесу.

У процесу спілкування учнів на уроках, вони мають змогу практично застосовувати фонетичні, лексичні та граматичні засоби спілкування. Методичним змістом цього підходу є способи організації навчальної діяльності: робота в парах чи групах, створення діалогів, уявних ситуацій і ролей, вирішення проблемних завдань, дискусії, дебати тощо.

Перехід до компетентнісного підходу означає зміну фокусу з навчання і накопичування знань, навичок, умінь на формування й розвиток в учнів здатності самостійно діяти, застосовувати мовні засоби у різноманітних ситуаціях. Перспективність компетентнісного підходу полягає в тому, що він передбачає високу готовність випускника школи до успішної діяльності в різних сферах, у тому числі і в володінні іноземними мовами і культурами [1, с. 84].

Рефлексивний підхід чи навчально-стратегічна компетентність учнів проявляється у формуванні особою плану дій вивчення мовного засобу чи елементу культури, стратегій і технік досягнення навчальних цілей, аналізу ефективності власної діяльності, наявності прогресу. Необхідність існування рефлексивного підходу у навчанні учнів ІМіК визначається формуванням самостійності учнів у вивченні мови.

Культурологічний підхід до навчання мови передбачає тісний зв'язок мови і культури. Результатом навчання з цим підходом є формування в учнів іншомовної комунікативної компетентності, яка забезпечує використання мови в умовах певного культурного контексту на основі діалогу культур [1, с. 86].

Ще один підхід навчання, який має назву рівневого, сформувався у зв'язку з визначенням у науці рівнів володіння ІМіК: інтродуктивний (Breakthrough або A1), середній (Waystage або A2), рубіжний (Threshold або B1), просунутий (Vantage або B2), автономний (Effective Operational Proficiency або C1) і компетентний (Mastery або C2).

Професійно орієнтований підхід у навчанні полягає в урахуванні на заняттях з іноземної мови та країнознавства інтересів учнів та їхню потенційну професію. Цей підхід передбачає створення профільного навчання у старшій школі, де кількість занять з англійської мови та країнознавства залежить від обраного профілю,

і, відповідно, лінгвосоціокультурна компетентність набувається різним чином.

Отже, ми конкретизували три основних взаємопов'язаних компоненти формування лінгвосоціокультурної компетенції (соціолінгвістична, соціокультурна і соціальна) та розглянули загальнодидактичні та лінгвометодичні принципи формування ЛСКК учнів старших класів. Крім цього, не менш важливим відкриттям були сучасні підходи до навчання ІМіК (комунікативно-діяльнісний, компетентнісний, рефлексивний, культурологічний, рівневий і професійно орієнтований). Усі вищезгадані елементи створюють теоретичне підґрунтя для організації експерименту навчання іноземної мови і культури з метою формування ЛСКК старшокласників на уроках англійської мови та країнознавства в старшій школі.

Перспективами дослідження вважаємо визначення ефективних видів діяльності в розвитку ЛСКК та конкретизацію труднощів, які можуть виникати при застосуванні тієї чи іншої методики і технології.

Література:

1. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. Методика навчання іноземних мов і культур. К.: Ленвіт, 2013. 590 с.
2. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика преподавания языков) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. М.: Издательство ИКАР, 2009. 448 с.
3. Осадча Н. В. Принципи формування лінгвосоціокультурної компетентності у читанні старшокласників на уроках країнознавства. *Вісник КНЛУ. Серія Педагогіка та психологія*. Випуск 24. 2015. С. 2-10
4. Пометун. О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. К., 2002. 135 с.
5. Тер-Минасова С. Г. Война и мир языков и культур. М.: Слово/Slovo, 2008. 344 с.
6. Черниш В. В. Методика формування у майбутніх учителів професійно орієнтованої англомовної компетенції в говорінні : монографія. К.: Ленвіт, 2013. 396 с.